

Jerzyki – gatunek zagrożony

Wydział Kształtowania Środowiska Urzędu Miasta Krakowa zwraca się z uprzejmą prośbą o pomoc w ochronie krakowskiej populacji jerzyków.

Jerzyki, ptaki przypominające na pierwszy rzut oka jaskółki, są jedynymi w Polsce przedstawicielami tropikalnego rzędu jerzykowe *Apodiformes*, którego najbliższymi krewnymi są kolibry. Jerzyki opanowały latanie w stopniu najdoskonalszym spośród wszystkich organizmów żywych. Jako jedyne z pośród zwierząt w powietrzu spędzają zasadniczo całe życie, lądując na krótką chwilę podczas składania jaj i przekazywania pisklątom złapanych owadów. Lotu nie przerywają nawet na noc, wypoczywając podczas szybowania oraz odbywając w locie wszystkie czynności życiowe. Ponieważ jerzyki przystępują po raz pierwszy do lęgów w wieku 2-3 lat, ten początkowy okres życia spędzają w całości w locie. Ptaki te należą do najszybszych zwierząt na Ziemi. Różne źródła podają maksymalną prędkość osiąganą przez nie pomiędzy 120 a 220 km/godz. Najstarszy jerzyk, w przypadku którego dzięki obrączce znany jest wiek jaki osiągnął – 21 lat, przeleciał w tym czasie według szacunków prawie 5 mln kilometrów, co równa się stu kilkudziesięciu okrążeniom Ziemi lub kilkunastu podróżom na Księżyc.

Mimo tak niezwykłych umiejętności jerzyki należą obecnie do gatunków zagrożonych. Pierwotnie gnieździły się w szczelinach skalnych, jednak wraz z rozwojem miast przeniosły się w pobliże ludzi, wykorzystując niewielkie otwory w różnego rodzaju budowlach. Obecnie, na skutek koniecznych zresztą remontów i ociepleń budynków, przeprowadzanych w ostatnich latach szczególnie intensywnie a także na skutek stosowania nowych technologii budowlanych i materiałów liczba miejsc gniazdowych dla jerzyków drastycznie zaczyna spadać. Niemiecka populacja jerzyków zmniejszyła się w ciągu niewielu lat o 50 %; wyraźna tendencja spadkowa w całej Europie utrzymuje się nadal. W krajach, takich jak Niemcy czy Anglia, w których ornitologia jest bardzo popularnym hobby, powstały organizacje poświęcające swoją działalność wyłącznie ochronie jerzyków, dysponujące poparciem społeczeństwa oraz instytucji państwowych. W internecie można znaleźć wiele stron obcojęzycznych poświęconych tylko jerzykom.

Od niedawna rośnie zrozumienie konieczności ochrony tych niezwykłych ptaków również w Polsce, co znajduje odzwierciedlenie w aktach prawnych, aktywności organizacji ekologicznych oraz interwencjach osób prywatnych. Również tutaj Wydział zaangażował się w ochronę jerzyków rozwieszając w 2007 r. w ramach pilotażowego programu 100 budek lęgowych i poddając je regularnym kontrolom w celu oceny efektów i doskonalenia dalszych

działań, a także popierając działania Małopolskiego Towarzystwa Ornitologicznego zmierzające do podnoszenie świadomości potrzeby ochrony jerzyków wśród zarządców budynków.

W przypadku jerzyków ochrona polega przede wszystkim na zachowaniu specyficznych miejsc lęgowych – otworów w budynkach.

Ze względu na niewielkie rozmiary, krótki okres przebywania w Polsce (od maja do końca sierpnia, z tego okres użytkowania gniazda trwa zaledwie kilka tygodni) są to ptaki, które z punktu widzenia utrzymania budynków można określić jako nieuciążliwe – nie brudzą elewacji, nie budują gniazd ograniczając się zaledwie do wyścielenia miejsca do złożenie jaj niewielką ilością materiału, który zbierają w powietrzu podczas lotu (unoszące się pióra, źdźbła traw). Dodatkowo specyficzna budowa i skrajnie posunięte przystosowania do lotu uniemożliwiają im w zasadzie siadanie na budynkach, spędzają więc czas (jak już wspomniano również spoczynek nocny) w powietrzu polując na owady. Pokarm zjadany przez jerzyki (wyłącznie owady) jako wysoko energetyczny jest prawie w całości spalany przez te bardzo aktywne ptaki a niewielkie ilości odchodów składają się w znacznej części z suchych, chitynowych pozostałości pancerzy owadów.

Konieczność ochrony jerzyków i ich miejsc lęgowych poza przesłankami przyrodniczymi wynika również z przepisów prawa.

Zgodnie z § 6 rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 28 września 2004 r. w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (Dz. U. Nr 220, poz. 2237) w stosunku do dziko występujących zwierząt objętych ochroną prawną (jerzyk podlega ścisłej ochronie prawnej), wprowadza się m.in. następujące zakazy:

- 1) zabijania, okaleczania, chwytania, transportu, pozyskiwania, przetrzymywania, a także posiadania żywych zwierząt;
- 3) niszczenia ich jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych;
- 4) **niszczenia ich siedlisk i ostoi;**
- 5) **niszczenia ich gniazd**, mrowisk, nor, legowisk, żeremi, tam, tarlisk, zimowisk i innych schronień;
- 6) wybierania, posiadania i przechowywania ich jaj;
- 11) umyślnego płoszenia i niepokojenia.

Zgodnie z interpretacją Ministerstwa Środowiska wydaną w związku z zapytaniem organizacji ekologicznych zakaz niszczenia siedliska gatunków zwierząt podlegających ochronie prawnej jednoznacznie dotyczy również jerzyków gnieźdzących się w budynkach a

osoby prowadzące działania remontowe w budynkach zasiedlonych przez jerzyki są zobligowane do przestrzegania obowiązującego prawa.

W celu zachowania przepisów ww. rozporządzenia w sprawie dziko występujących zwierząt objętych ochroną prawną, prace na budynkach, na których stwierdzono występowanie tych ptaków, powinny być przeprowadzane pod kierunkiem specjalisty ornitologa. Usuwanie gniazd z budynków (w razie zaistnienia takiej konieczności) dozwolone jest w okresie od 16 października do końca lutego. Poza tym okresem usuwanie gniazd, a także przeprowadzanie prac mogących doprowadzić do porzucenia lęgów i śmierci piskląt (np. montaż rusztowań na zewnętrznych ścianach budynków w miejscach z otworami lęgowymi) jest niedozwolone. Natomiast likwidowanie, np. poprzez szczelne zatykanie, otworów będących niszami lęgowymi jerzyków jest, zgodnie z interpretacją Ministra Środowiska, niezgodnym z przepisami niszczeniem siedlisk i ostoi chronionego gatunku.

W związku z powyższym tut. Wydział zwraca się z uprzejmą prośbą o uwzględnienie konieczności ochrony ptaków gnieźdzących się na budynkach a zwłaszcza jerzyków podczas prac remontowych, dociepleń itp. Ze względu na konieczność zachowania szczególnej dbałości w przypadku ochrony jerzyków należy nie zatykać niewielkich otworów w budynkach. Cytując informacje na temat jerzyków opublikowane na stronie internetowej organizacji ekologicznej Bocian można powiedzieć, że: „ulubionym miejscem gnieźdzenia się jerzyków są stropodachy budynków, do których ptaki dostają się dzięki otworom o średnicy 4-8 cm znajdujących się w ścianach. To nie jedyne miejsca zakładania gniazd. Jerzyki chętnie zajmują wszelkie nisze pod dachówkami, za rynnami czy pod blachą a także szczeliny powstałe między płytami w budynkach zbudowanych z wielkiej płyty. Można powiedzieć, że wykorzystują każdy zakamarek naszych budynków”. Dopuszczalne jest zmodyfikowanie otworów w ten sposób, aby pozostał otwór o wymiarach 3,5 cm pionowo x 6,5 cm poziomo (co jednocześnie zapobiegnie gnieźdzeniu się w nich gołębi).

Wskazane byłoby również przy okazji prac przeprowadzanych na budynkach umieszczanie budek lęgowych dla jerzyków. Projekt budki wraz z wymiarami załączono do niniejszego pisma. Budki zaleca się umieszczać kolonijnie (w miarę możliwości po kilkanaście obok siebie), w najwyższych partiach budynków, w taki sposób, aby ptaki miały pod budkami prostopadłą, możliwie długą ścianę. Najlepsze wystawy do umieszczenia budek to północ i wschód. Budki takie można umieścić w warstwie ocieplenia przy okazji tego typu prac, dzięki czemu budki są praktycznie niewidoczne. Wskazane jest montowanie budek pod nadzorem specjalisty.